

mégis „valami babagond van a levegőben, / a tápláló tejnél / komolyabb fajsúlyú és / nem babaruha”.

Ezt az iróniát többször önmaga felé is fordítja, és ilyenkor a végtelenségig torzított szerepben önmagától is megretten: „legkedvesebb kelmém takarja a / csodaló széles fekete hátát / aranyistrángját és kantárját / a csodalóval csoda fajtalanokdni / ezúton kérlek kedves Lidi ha / ilyesfajta ötleted támadna/ gondolj a szégyenre ami nem / lehet közönséges! / csodaló / csodaszerező / csodaszégyen. A Ment az halál című versében a feltételes móddal jelöli a felvett szerepet: „olcsó vagyok / meszelynyi barackpálinkáért / kapható / olcsó a fekete szemüveg rajtam / ha strandra járnék / volnék a fürdőskurva”. De mindez talán csak a megbotránkoztatásra jó – az persze más kérdés, hogy megbotránkozik-e valaki is –, a lényeg talán: „(na Csillag Anna, na! / nem ezt ígértem? / hajkölteményt, na nézd! / néznek TÉGEDET!)”. Az elutasítás, önmegtágadás belső válságból, hiányérzetből fakadhat. Ugyanezek az érzések hívják életre a magányverseket is, melyekből már nem érződik ki egyértelműen a szerep, igazabbnak tűnnek, és talán ezért is válhatnak a kötet legjobb darabjaivá. „kívül a jégvirág idebenn / ujjam a léghöz odafagy” – írja a Mert mostanában csacsogni sincsen kedvem nemhogy megigézni című versében. Ugyanez a kívülről jövő, a belső világot is bénító hideg hívja életre a tErzsébetem című darabot is: „olyan ujjszálmagam / olyan szeretetlen / te tudod mi az / a venyigékbeszökő / szomorúság / olyan fénytelen / erzsébetem / olyan nyomorúság”. Ezekben a versekben a „babagond” valódi problémává válik, és verssé tud nőni.

Több verséből éppen ez a valódiság hiányzik, ilyen például a Mi néz ki? című is, mely csak törekszik a jelképesre, az allegorikus felé, de nem tud azzá válni, mert az amúgy is agyonhasznált jeleket egy olyan világba helyezi át, amely igyekszik minél kevesebb kapcsolatot tartani a rajta kívül eső világokkal, s így az olvasó világával is.

Szilágyi Eszter Anna még keresi a hangját, próbálgatja a szavakat és formákat, de ami a legfontosabb, mindezt tudatosan teszi. Nem véletlenül idézi Rilket kötetének hátlapján: „. . . a korai versekkel vajmi keveset végeztünk. Várni kellene, egy egész, lehetőleg hosszú életen át eszmélni s édességet gyűjteni – és akkor, szinte az utolsó percben, akkor talán írhatnánk tíz jó sort.”

SZABÓ Katalin

ERDÉLYI BESZÉLGETÉSEK

Nagy Olga: *Világgá futó szavak*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990

Nagy Olga, az erdélyi néprajz kitűnő ismerője és kutatója, rendhagyó kötettel lepte meg olvasóit. Maros megye egyik községében, Havadon falumonográfia készítéséhez folytatott gyűjtést a hetvenes években, amikor a lejegyzett szövegek mellett sok olyan is akadt, ami „mellébeszélés” volt, nem tartozott szorosan a monográfia anyagához. „Ezek a szövegek – írja róluk Nagy Olga – már kezdetben elkezdtek élni a maguk külön életét: rendszerbe szerveződtek, majd arra kényszerítettek, hogy tovább

kérdések és nyomozzák, részben a miértek megválaszolása, részben a homályos összefüggések tisztázása végett." E szövegek semmilyen műfajt nem képviselnek, és a költő, Csoóri Sándor szavaival élve „gyeplő nélkül világgá futó mondatok”, csiszolatlanok, hiszen improvizációk. Az olvasás után azonban már nem merül fel bennünk a kérdés, hogy miért kerültek kiadásra, hiszen őszinte vallomások egy közösség gondolkodásmódjáról, leszorított indulatairól, érzésvilágáról. Olyan elnyomott társadalmi réteg vall önmagáról ebben a gyűjteményben, amely maga mond el mindent önmagáról, a világról, égről és földről. Korszerű néprajzi látásmód tulajdonképpen e kötetben az élőbeszéd vizsgálata, amelynek eredményeként Nagy Olga valóságos képet kap Havad lakosainak életéről.

Öt év alatt állt össze a pótszövegekből és a későbbi „nyomozás” eredményeiből a kötet, melyben az adatközlők szemlélete, világlátása szegénységről, gazdagságról, sorsról és halálról árulkodik. Szó szerint közli a gyűjtő a szövegeket és a kérdéseket is, melyekre a feleletek elhangzottak. Az anyag elrendezése nem jelentett különösebb gondot, hiszen a szövegek a valóságnak más-más vetületét fejezik ki, a népi élet ábrázolásának gyönyörű példái.

A gyermekkori élmények átéléséről másképpen vallanak a férfiak és másképpen a nők. A férfiak az élet legnyomorúságosabb élményeiből, a háborús emlékekből is képesek valamilyen kellemes emléket feleleveníteni, míg az asszonyoknál csak a kínos, nyomasztó emlékek jutnak kifejezésre (A jóból nekem nem sokat mértek, Béfogtak kicsi gyermekül stb.).

Egyes írásokból a nehéz paraszti sors tükröződik. Képet kapunk itt arról, hogyan vélekednek a jelenükről (Uzsora mindig volt . . . és lesz!), hogyan élnek tovább a régi társadalmi-gazdasági helyzet léleknymorító emlékei: a rang (Lenézi egyik a másikat), ami rányomja bélyegét a párválasztásra és a kölcsönös megbecsülésre is (A részegestől nincs mit várni, A pazarlás szegénység).

A gyűjtemény arculatát legpontosabban talán a harmadik fejezet képviseli, címe a Bibliából származik: *Orcád veritékével*, az alcím pedig: *Népi szociográfia*. Több is, kevesebb is ennél, hiszen nemcsak az élet leírásával találkozunk itt, hanem a megélhetés esélyeinek különböző szempontú vallomásaival, ami a következő fejezetben (*Hétköznapokon innen és túl*) is folytatódik. Ez a fejezet nem azokról az ünnepi szokásokról számol be, melyeket a néprajzi gyűjtésekből már jól ismer az olvasó, hanem magukról a szokásokról, mit jelent az ünnep, hogyan töltik szabadidejüket, milyen szerepet tölt be életükben a könyv, mozi, rádió, tévé. A múltbeli paraszti élet leírása így kibővül a jelenbelivel, azaz nem is bővül, hiszen az egykori alkotói játék helyét átvette a passzív fogyasztói részvétel. Az ünnepek mindinkább külsőséggé, a polgári mulatozás alkalmává váltak.

Az ötödik fejezet a gyűjtemény legterjedelmesebb része, majdnem egyharmada a kötetnek. Törvények és törvényszegők címen „paraszti etikának” nevezi a gyűjtő. A református Havad sajátos paraszti erkölce tárul elénk a vallomásokból, melyek verekedőkről, kötekedőkről, a tolvajokról, a gyilkosokról és a nemi erkölcs ellen vétkezőkről szólnak, gyakran egymásnak ellentmondóan, nemzedékek szerint elkülönülve, de a legszigorúbb elveket vallva. Sokszor a falu törvénykezése nemcsak a közösség előtti megszegyenülést, de a valóságos kiközösítést is eredményezte.

Az utolsó fejezetben a havadiak vallásosságába kapunk betekintést. Hiszik, hogy

Isten az élet, sors és halál ura (Az Isten mindenkit elér, mindenkinek van egy sorsa, a gonoszság nem Istentől van).

A *Világgá futó szavak* végső soron egy falu vallomása, melyben bűnök és erények váltakoznak, ahol több a hétköznap, mint az ünnep, a közönséges, mint a felemelő, de ezek együtt jelentik az Életet, a paraszti közösséget. Nagy Olga lehetővé tette számunkra, hogy könyvből mindezt megismerjük.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

A VALÓSÁG MINT MESE

Vladimir Stojšin: *Az Ablakbajnok és hat csemetéje*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

Pszichológusok komoly elméleteket kerítettek köré, nincs tehát benne semmi furcsa, hogy még a gyermekmesék sem igen tudnak meglenni félelmetes dolgok nélkül. A legbájosabbaknak hitt altatómesékhez is hozzátartozik a jó és a rossz erők küzdelme, a pozitív hős (pl. a legkisebb fiú) és ellenfele (a sárkány, boszorkány stb.) közötti összetűzés, a küzdelem átélésével, az összecsapás kimenetelét illető bizonytalansággal, a jószág győzelmének intenzív akarásával s a gonosz erők fölülkerekedésétől való félelem hozta szorongással, izgalommal együtt. Aki már látott mesét hallgató gyermeket, az látta, mennyire bele tudja magát élni abba, amit hall; hogy nemcsak figyelmét, de egész kis lényét mennyire hatalmába keríti a mese, és csak akkor múlik el a bűvölet, amikor – mint ahogy illik a hagyományos mesék végén – a dolgok szerencsésen elrendeződnek.

A mesének – ilyen megközelítésben – katarctikus szerepe van. Ugyanakkor a realitásokon kívüli-túli mesevilág, a csodák világa szórakoztat is, tehát megszépíti az életet.

A mese, a csoda azonban a fönntmaradás, a létfönntartás eszköze is lehet, a legcsekélyebb szórakoztató szándék nélkül, és anélkül hogy ki kellene lépnie saját határai közül. Vladimir Stojšin (gyermek)hőseit ilyen csodák éltetik.

„A második világháború idején egy szegény pancsovai hordár hat gyermeket fogadott örökbe. Ez a könyv róla szól.” Ezzel az ajánlással bocsátja útjára művét a szerző, s ez a néhány sor még akkor is fölmentené az olvasót az alól, hogy teljes mértékben fikcióként értékelje a regény (vagy talán inkább elbeszélésfüzér) tartalmát, ha nem tudná egyébként is, hogy Vladimir Stojšin munkásságának egyik jellemzője, hogy szervesen kapcsolódik ahhoz a világhoz, amelyben az író él, illetve amelyhez az emlékei kötik; munkásságának életrajzi vonatkozásai vannak. Az olvasó így abba a furcsa helyzetbe kényszerül, hogy egyszerre kétféleképpen kell értékelnie az olvasottakat (mégpedig annak a legcsekélyebb reménye nélkül, hogy képes lesz ténylegesen is kitapintani a határt a valóságos visszaemlékezések és a szabadjára engedett képzelet termékei között). Nem azért, mintha egy regényvel kapcsolatban elsődlegesen fontos volna, hogy tartalmaz-e, és ha igen, milyen mértékben, milyen vonatkozásokban, valóságelemeket, hanem azért, mert olyasmiről mesél benne ifjú olvasóinak, amiről